

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Цанка Попзлатева

СУ „Св. Климент Охридски“, професионално направление: 3.2 Психология

относно дисертационен труд на тема:

„ДИНАМИКА НА СЛУХОВИЯ ГНОЗИС СЛЕД КОХЛЕАРНА ИМПЛАНТАЦИЯ”,

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 1.2 Педагогика (Специална педагогика – Слухово-речева рехабилитация) на **Румяна Йорданова Василева**

Румяна Василева представя дисертационен труд, който е завършена реализация на нейния дългогодишен изследователски интерес към новите технологични решения и социално-педагогическите условия за оптимално развитие на слухоречевите компетности на децата с увреден слух. Неговото начало съвпада с появата на кохлеарната имплантация (КИ) като революционно медицинско постижение за възстановяване на слуховия вход, неговото внедряване в България и новите предизвикателства към сурдопедагогическата практика. Познавам Румяна Василева от позицията на преподавател и научен ръководител на първите дипломни работи у нас по проблематиката на ефектите от КИ, с които успешно защити придобиването на бакалавърска и магистърска образователна степен. Почти 20 години Румяна Василева работи като слухово-речеви рехабилитатор на слухопротезини с кохлеарен апарат глухи деца и консултант в специализиран екип към УМБАЛ „Царица Йоанна“- ИСУЛ, гр. София. Имам преки наблюдения върху ускорените темповете, с които се задълбочаваше нейната информираност за малко познатата в световната науката и рехабилитационната практиката феноменология на атипично изграждане на адекватни слухови умения при ранна детска глухота. Нейните опити за интегриране на тези познания в непосредствената рехабилитационна практика имат пионерски характер.

Основният изследователски въпрос на дисертационното проучване е с мултидисциплинарен характер както в теоретично - методологически, така и в научно-приложен аспект. До настоящия момент изследванията върху невропластичността в развитието, механизмите и факторите на слуховата перцепция в общата психология и неврокогнитивните науки остават по-ограничени, в сравнение с тези за зрителната перцепция. Кохлеарната имплантация, след период на слухова депривация с различна продължителност, предоставя нова научно-експериментална ситуация за извеждане на инвариантните и вариативните характеристики в различните модели на закъснялата онтогенеза на слуховите умения. Идентификацията на тези модели обедини световната научна общност в усилията за търсене, конструиране и апробиране на надежден психометричен инструментариум, стандартизиран за специфичните културни условия. Международно признато постижение в тази насока е батерията за Оценка на слухово-речевите реакции в детско-юношеска възраст (EARS), която разкри широка перспектива за межкултурни изследвания на атипичната онтогенеза на слуховата компетентност при увреден слух, за ранна и проследяваща диагностика, както и за осигуряване на адекватен контрол над общите и специфични фактори в развитието на глухите деца чрез актуализиране на педагогическата методика за слухово-речевата рехабилитация. Тези перспективи са поставени и специално проучени в рамките на дисертационния проект на Румяна Василева.

Текстът на дисертацията, изложен на 215 стр., е структуриран в три основни глави, въведение, дискусия, заключение, приноси и библиография. В изграждането на изследователските тези, анализите и дискусията на научните аргументи докторантката се позовава на богат арсенал от литературни източници, сред които доминират иновационните международни проучвания за ефектите от КИ през последните 20 години. Изведените списъци от заглавия на 76 таблици, 56 фигури и 28 приложения са един добър ориентир за структурно-съдържателните характеристики на извършената изследователска дейност и нейните постижения.

Теоретичната част на дисертационния труд очертава съвременното състояние на проблема за същностните характеристики на слуховия гнозис и факторите за неговото формиране при невросензорна глухота. Дискусията представя различните гледни точки в психологическите концепции за слуховата перцепция и механизмите в развитието на слуховите гнозисни процеси, философско-методологичните подходи в сурдопедагогиката и слухово-речевата рехабилитация, интерпретации на ползите от технологичните постижения в медицинската рехабилитация на слуховите нарушения. Очертани са предимствата на кохлеарната имплантация като иновационна медицинска технология, но са систематизирани и тези теоретични и емпирични аргументи, които насочват към специфичен комплекс от вътрешни и средови условия, през който се пречупват нейните крайни ефекти върху слуховите умения на децата с предлингвална глухота. Подкрепена е идеята, че успешната реорганизация на атипичната сензорна система за интегриране на субективно новата слухо-речева информация на корово и поведенческо равнище изисква динамична оценка и контрол над тези индивидуални условия чрез средствата на слухово-речевата рехабилитация. Предложеният теоретичен анализ демонстрира широката информираност на докторантката, но също и изградена компетентност за интерпретация и систематизиране на съществуващите научни факти в аргументацията на собствените тези.

Проведеното емпирично проучване е съобразено с основните методологични изисквания и принципи, които регулират съвременните интердисциплинарни изследвания на развитието в детско-юношеския период. В съответствие с тях адекватно е операционализиран специфичния понятиен апарат в изследването, формулирани са целта, хипотезите, задачите на изследването и е направен избор на стратегии за събиране на емпирични данни. Реализирана е сложна, трудоемка и продължителна експериментална процедура, която интегрира лонгитудинален и индивидуален подход към 130 слухопротезирани с кохлеарен имплант глухи деца и ученици. Извадката е представителна за българската

популация и обхваща широкия диапазон от 2 до 21-годишна възраст. Нейният обем позволява прилагане на статистически методи за проверка на валидност и надеждност на български вариант на международната тестова батерия EARS, използвана за основен изследователски инструмент. Създадени са предпоставки за статистически обоснована защита на очакваните закономерности в изграждането на слуховите умения под влияние на общи и специфични за глухотата фактори. С особена ценност се отличава проведеният педагогически експеримент, в който докторантката апробира теоретично обоснованата диференциация на стратегии за поетапното изграждане на сложната йерархична структура на слухо-речевите гнозисни умения със субгрупа от извадката и едновременно с това сравнява техните постижения с останалите изследвани деца.

Може да се обобщи, че Румяна Василева е постигнала умения за концептуализиране на актуални проблеми в областта на слухово-речевата рехабилитация и за прецизна организация на емпирични процедури, позволяващи проверка на издигнатите научни предположения.

Получена е изключително богата емпирична база данни за слуховите гнозисни процеси след слухопротезиране на глухите деца с кохлеарен апарат. Предложените количествени и качествени анализи са структурирани в 5 самостоятелни параграфа, които очертават основни профилите на структурните промени в уменията за детекция, дискриминация, имитация, идентификация и разбиране на предметни и речеви акустични сигнали. Ключов момент в този процес има доказаната валидност на всеки един от приложените субтестове от българския вариант на батерията EARS и високите параметри на консистентност на резултатите, получени чрез тях във всяко едно от проведените измервания по време на дву-годишния период целенасоченото проследяване на промените. Изведените български нормативи за развитието на слуховия гнозис като йерархично структурирана система от по-частни процеси създават нужните условия за оценка на факторите, които имат позитивен, негативен или неутрален ефект в придобиването на слухови компетентности от глухите деца, ползващи

кохлеарен апарат. Румяна Василева създава и използва тази възможност за разкриване на закономерни промени, произтичащи от нарастващия слухов опит с кохлеарния имплант. Направени са ценни обобщения за закономерно появяващи се периоди на количествени натрупвания и моменти на качествени скокове в атипичното изграждане на слуховия гнозис. Анализите на данните насочват вниманието към вътрешногруповите различия в динамиката на слуховия гнозис, свързани с диференцирано влияние на наличен слухов опит преди КИ, етиологията на глухотата, латерализацията на кохлеарния имплант, диспозициите на семейната среда, условията и методиката на слухово-речевата рехабилитация. Изводите от педагогическия експеримент обосновават ползите от целенасочено стимулиране взаимодействието между несъзнателните и съзнателните механизми на индивидуалното учене и придобиване на нови слухови умения. Предложената дискусия на собствените резултати е уместно разгърната в съпоставителен план със скорошни изследвания с глухи деца от други културни общности. Тя е особено ценна, тъй като подкрепя истинността на изведените общи закономерности и предлага логични обяснения за наблюдаваните различия в една все още конструираща се обща популация на глухите деца с КИ.

Напълно приемам очертаните от Румяна Василева приноси на дисертационното изследване в контекста на теоретичните, методологичните и научно приложни аспекти на проблематиката.

Предложеният списък от 11 публикации и 23 участия в национални и международни научни форуми с доклади по темата на дисертацията са показателни за задълбочения интерес на докторантката, умения за представяне, споделяне и дискусия на собствените резултати в научната общност и професионалните среди.

Изготвеният автореферат напълно отразява структурата и съдържанието на дисертацията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като научен ръководител оценявам високо устойчивата мотивация и положените усилия на Румяна Василева за проучване на една иновационна и сложна научна проблематика с подчертана научно-приложна значимост. Считаю, че придобитите изследователски умения и получените резултати са показателни за един изграден профил на надежден български учен, който може да поставя и търси решения на актуални проблеми в областта на слухово-речевата рехабилитация и специалната педагогика.

Всичко това ми дава основание убедено да предложа на уважаемото научно жури да присъди на **Румяна Йорданова Василева** образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление: 1.2. Педагогика (Специална педагогика-Слухово речева рехабилитация).

Проф. д-р Цанка Попзлатева

15.06.2018